

nálása lehetőségeinek új dimenzióját tárja fel. A diákok élvezik az irodalomkutatást: válthat-e ki ilyen érzéseket referálólappal vagy nyomtatott index?

Az Egyesült Királyság Online Használóinak Egyesülete (United Kingdom Online User Group = UKOLUG) legutóbbi szemináriumán kutatók arról számoltak be, hogy irodalomkutatásra elegendő negyedévenként egy félórát fordítani. A kutatók a Medline CD-ROM-változatáról lehívják a legfrissebb hivatkozásokat és betöltik saját PC-jükön létrehozott adatbázisukba. A kereséshez egyszerű tárgyszavas – logikai és helyzeti operátorok nélküli – keresési stratégiát használnak. Lehet ugyan, hogy ritkábban fognak könyvtárba járni, de véleményük az információk értékéről és az információszolgáltatásokról alapvetően és kedvezően megváltozott.

Jelenlegi árakon CD-ROM-ot kizárólag online oktatási célokra beszerezni nem kifizetődő. Az oktatást mint a CD-ROM járulékos, kiegészítő hasznosítási

lehetőségét kell tekinteni. A CD-ROM az online alapismeretek oktatására alkalmas. Az adatbázisokat tartalmazó CD-ROM lemezek száma egyre nő. Lényeges szemponttá válik, hogy egy bizonyos adatbázist melyik gyártótól szerezzük be.

Az új információhordozó a könyvtárak számára nagyszerű lehetőséget kínál: megkedvelteti az interaktív keresést, mélységükben megismerteti a használókkal az adatbázisok szerkezetét. Az irodalomkutatásban örömet, sikerélményt kínál, hajlamot, érdeklődést ébreszt az online keresések iránt, a felhasználóban vonzóbb kép alakul ki a könyvtárakról és információszolgáltatásairól.

/DAY, J. M.: CD-ROM – an online training tool? = Education for Information, 6. köt. 4. sz. 1988. p. 403–410./

(Nagy Gábor)

Kínai mozaik: Pekingi Könyvtár – harmadik világ – világnyelv

Az El Popola Ĉinio (A Népi Kínából) című, a világ 70 országában terjesztett esperantó nyelvű folyóirat 1988. évi első számának három írására azért hívjuk fel egy referátumban a figyelmet, mert közös a témájuk, a tájékoztatás ügye.

A Pekingi Könyvtár útban a modernizálás felé

A "kulturális forradalom" rossz emlékévértide (1966–1976) után a világ felé való "nyitás", a modernizálás, közelebről a "négy modernizálás" a műszaki tudományok, a honvédelem, a mezőgazdaság és az ipar korszerűsítése vált kormányprogrammá, s ez egyben a kínai könyvtárügy jelentőségét is megnövelte.

A hatalmas feladathoz a meglévő keretek szűknek bizonyultak. Az előző állami könyvtárat 1909-ben alapították, és 1912-ben nyitották meg a közönség számára. A kezdeti százezres állomány 1949-ig 1,4 millióra gyarapodott, majd az 1973-ban elért 9 millió dokumentumállománnyal bekövetkezett a telítődés, amikor is férőhely hiányában a könyvtár sem további anyagot, sem újabb olvasókat többé nem tudott befogadni. Új könyvtár építését határozták el. A végleges tervek elfogadása után az alapkövet 1983-ban rakták le, és 1987 októberében került sor az épület felavatására.

A Pekingi Könyvtár új épületegyüttese, amely Peking nyugati elővárosa festői parknegyedének legújabb látványossága, ez idő szerint az amerikai Kongresszusi Könyvtár után a világ második legnagyobb könyvtára (1. ábra).

A régi és az új könyvtár együttes alapterülete 170 ezer m²; raktárait 30 millió állományegységre méretezték. A több mint 3 ezer olvasóhelyen naponta 7–8

ezren fordulhatnak meg. A 13 egységből álló épületegyüttest a kínai népi stílus jellemzi. Középen emelkedik a H alakú, 60 m magas, 22 emeletes (3 a föld alatt, 19 felette) épületóriás, amelynek hasznos alapterülete több mint 50 ezer m². E főépülettől délre és északra, egyben vele összekötve látható a két, egyenként 27 m magas épülettömb; az előbbiben kaptak helyet a kínai kiadványok és a katalógusok, az utóbbiban pedig az újságok, az audiovizuális és a japán nyelvű művek. A keletre néző 26,9 m magas, 5 emeletes épületben a szótárak, a klasszikus könyvek, a tudományos dokumentumok és a bibliográfiák találhatóak, a nyugat felé nézőbe a kínai és más nyelvű folyóiratok, valamint a különböző idegen nyelvű kiadványok kerültek.

Az épületegyüttes hűen tükrözi a hagyományos kínai építészet szimmetriatörvényét. A kínai stílusú tetők, a külső falak, a lépcsőfeljáratok, a folyosók és a csarnokok világos csempe- és márványborításukkal a modernség és a hagyományosság harmóniáját, eleganciáját teremtik meg.

E helyütt nem térünk ki részletesen a korszerű felszerelésekre, amelyek az épület biztonságos védelmét és a könyvtári munka magas színvonalú ellátását szolgálják. Csak címszavak erejéig utalunk a teljes automatikus tűzvédelmi riasztó-oltó-evakuáló berendezésre és a klimatizáló rendszerre, amely a

1. ábra Az új Pekingi Könyvtár

régi és ritka könyvek, a filmek raktáralban és a számítógépes helyiségekben teremt optimális körülményeket. Itt sorolandó még fel a fejlett mikrofilm-, xerox-, könyvszállító, kölcsönző- stb. technika, s végül, de nem utolsósorban, az a nagy számítógép, amely kapacitásával készen áll arra, hogy a Pekingi Könyvtár a hatalmas ország valamennyi könyvtári dokumentumának katalógusközpontjává váljék, továbbá hogy megteremtse a kapcsolatot a legfontosabb bel- és külföldi hálózatokkal.

Mindemellett a kínai könyvtárosok tudatában vannak annak, hogy a felépült monumentális könyvtár csak méltó keret és lehetőség, a valódi tartalommal való kitörés még hátravan. Reformok sorozatával, lépésről lépésre meg kell változniuk a régi munkamódszereknek, elképzeléseknek. Fel kell számolni a múltból örökölt gondolkodást, amely nem annyira az állomány hasznosítására, mint inkább megővésére helyezte a hangsúlyt. El kell érni, hogy az információs korszakban a könyvtárosok már ne csak megőrzendő "kulturális örökségnek" tekintsék a dokumentumokat, hanem szellemi forrásnak a termelők kibontakoztatásához, a modernizálás feladatainak meggyorsításához. Meg kell nyílniuk a könyvespolcoknak az olvasók előtt, hogy szabadon válogathassanak a gazdag állományból. Végül: rövid időn belül el kell jutni odáig, hogy a könyvtár az eddigi szimpla információtovábbító-kölcsönadó-visszavevő tevékenységét magasabb szintű szolgáltatási gyakorlattal váltsa fel.

A Pekingi Könyvtár ma még messze elmarad a fejlett országok könyvtáraitól személyzetének szakmai műveltségében és szolgáltatásai színvonalában. Az elmaradottság lehető legrövidebb időn belüli felszámolása érdekében jelenleg a teljes könyvtári személyzet szigorú normák szerint tanul és dolgozik. A cél: a Pekingi Könyvtár az évszázad végére teljességgel és a kor színvonalán tölthesse be a nemzeti könyvtár szerepét.

Tudományos-műszaki együttműködés a harmadik világban

1987 őszén Peking adott otthont a *Harmadik Világ Tudományos Akadémiája* (HVTA) konferenciának. Az ezúttal első ízben egy harmadik világbeli országban rendezett találkozás célja volt tovább erősíteni a Dél–Dél, azaz a fejlődő országok közötti, és meggyorsítani az Észak–Dél, azaz a fejlett és a fejlődő országok közötti tudományos együttműködést.

A konferencia az 1983-ban alapított HVTA eddigi tevékenységét tekintette át, nevezetesen hogy mennyiben volt képes betölteni a híd szerepét a fejlődő országok együttműködésében. Az eddigi kezdeményezések közül helyeslésre talált az éves prímiumok juttatása az alapkutatásokban eredményes tudósoknak, a fiatal tudósok számára rendszeresített alapítvány, a tagországok kutatási-fejlesztési terveinek finanszírozása. Némely terv megvalósításának

segítségét és irányítását kifejezetten Kínától várják (pl. szupravezető anyagok, félvezetők, lézerek). A Nemzetközi Elméleti Fizikai Központ mint a HVTA intézménye, máris lehetővé tette 100 fiatal kínai tudós szakmai gyakorlatát. Ugyancsak a HVTA-nak köszönhető, hogy több mint 200 brazil, kínai, ghánai, indiai és kenyai tudós 1987 folyamán látogatást tehetett egymásnál, s kicserélhette tapasztalatait.

A konferencia résztvevői megkülönböztetett érdeklődést tanúsítottak a fejlett kínai technika különféle területei (pl. a műholdak) iránt, de főképpen az elsivatagosodás megelőzésének tudományos módszerei érdekelték őket. Nemrégiben ugyanis a *Kínai Tudományos Akadémia* és a *Kínai Környezetvédelmi Iroda* az ENSZ megfelelő szervével sivatagosodásmegelőzési nemzetközi kutatóközpont felállításában állapodott meg. E központ a harmadik világ részére kutatókat fog kiképezni, illetve szakértőket kiküldeni Tanzániába, Maliba és más afrikai országokba, hogy segítsenek az elsivatagosodást megfékező tervek kidolgozásában.

Az Észak–Dél együttműködés előmozdításával kapcsolatban a konferencián beszámoltak az eddigi nyolc összejevetelről. Ezeket hosszú és rövid távú együttműködésekről és olyan témákról volt szó, mint pl. a gabonatermelés, Afrika fenyegető kiszáradása, elsivatagosodás.

A konferencia résztvevőinek végül is be kellett látniuk, hogy a harmadik világ országai számára a prosperitás irányába való elmozdulás feltételezi tudományos együttműködésük új alapra helyezését. El kellett fogadniuk a konferencia kínai szervezőbizottságának elnökétől azt a figyelmeztetést is, amely szerint mindenekelőtt a harmadik világnak kell kidolgoznia a saját helyzetéhez szabott politikát, s ebben alapvető követelmény az élenjáró tudományok és technikák elsajátítása és alkalmazása.

Valamennyi résztvevőre mély benyomást tett Kínában a tudomány iránti tisztelet, elkötelezettség. A küldöttek – önbizalmukban megerősödve – tetteik eredményeire, pl. arra a zöld forradalomra, amely évtizedekkel ezelőtt több ázsiai ország gabona-önellátását valósította meg, ezenkívül egyes afrikai országok zöld forradalmára is, melynek révén sikerült feljavítani mezőgazdasági ültetvényeiket, illetve víz- és talajkonzerválási módszereiket kidolgozni.

Nagy figyelemmel vizsgálta meg a konferencia az Észak–Dél között a tudomány és technika vonatkozásában fennálló különbségeket. Keserűen kellett megállapítania, hogy csökkenés helyett a különbségek inkább nőnek, hiszen míg a fejlett országok teljes nemzeti jövedelmük 5,2%-át, addig a fejlődő országok csak 3,8%-át fordítják oktatásra-képzésre. Mindehhez még az is hozzájárul, hogy kiemelkedő tudósai közül kevesen áramlanak ki országukból. Latin-Amerikában alig tíz év alatt 35 híres matematikus, 132 fizikus és 769 biológus fordított hátat hazájának.

De más ázsiai és afrikai országokból is hasonló mérvű az "agyelszívás".

A konferencia végül nyomatékosan hívta fel a résztvevők figyelmét a következetes öntevékenységre, akár az Észak–Dél közötti különbség csökkentéséről, akár a Dél–Dél közötti együttműködés szorosabbra fűzéséről van szó. Önállóságra buzdított abban is, hogy mindenekelőtt a harmadik világ valós kutatási problémáira fordítsák figyelmüket, szellemi és anyagi erejüket, s legyenek tudatában annak, hogy a földkerekség lakosságának 70%-át kitevő harmadik világ tudományos haladása felbecsülhetetlen befolyást gyakorol az egész emberiségre.

Az eszperantó mint világnyelv

A kínai nyelvben az *eszperantó* szó helyett a *világnyelv* (shi jie lij) kifejezést fogadták el. S ez nem véletlen.

Az óriási birodalom idegen nyelvekben járatlan népessége ui. éppen a "nyitásnak" köszönhetően döbrent rá igazán a soknyelvűség bábéjára, amely lehetetlenné teszi, vagy legalábbis megnehezíti az információk be- és kiáramlását. Márpedig a tudomány és technika – mint az emberiség közös kincse – nem ismer országhatárokat. A rohamos fejlődés megköveteli az információk világméretű cseréjének meggyorsítását.

Az ipari forradalom kihívását Kína elfogadja, de a felzárkózás számára és más fejlődő ország számára is csak akkor valósulhat meg, ha a legfrissebb tudományos információkat, a nagyszámú műszaki dokumentumot el is tudja olvasni, meg is tudja érteni. Azonban a külföldtől tanulás és a külfölddel kiépítendő információcsere előtt nyelvi akadályok tornyosulnak.

Az eszperantó kínai hívei szerint ma már senki nem vitatja, hogy a nyelv probléma kiküszöbölését illetően a letűnt idők számtalan próbálkozása közül csak az eszperantó tudott fennmaradni. Könnyű megtanulhatósága és semlegessége miatt alakulhattak meg a társadalmi élet számos területén szakkörök, fejlődhetett ki önálló irodalma és az egyes népek irodalmát közvetítő missziója, sőt felépítésének logikus volta a számítástechnika legtermészetesebb nyelvéné teszi. Sajnos, ennek ellenére sem következett még be a nyelv világméretű térhódítása. Ennek fő oka az, hogy mind ez ideig nem eléggé hatolt be a tudomány és technika területére. Márpedig korunkban aligha szükséges bizonygatni, hogy általános bevezetése a dokumentációba hallatlan anyagi és szellemi erőket szabadítana fel.*

Kína lakossága a Föld lakosságának egyötöde. Ha ebben az országban belátható időn belül sikerülne az eszperantót elterjeszteni és alkalmazni, az felmérhe-

* Az eszperantónak a tudományos-műszaki tájékoztatásba való bevezetéséről bővebben lásd *Könyvtári Figyelő*, 26. köt. 4. sz. 1980. p. 370–388.

tetlen hatást gyakorolna világszerte. 1986-ban, a Pekingben megrendezett 71. Eszperantó Világkongresszuson Kína mindenestre hitet tett elkötelezettségéről, a közös nyelv felkarolásáról. Az utóbbi években a kínai könyvkiadók kb. 120 eszperantó nyelvű könyvet jelentettek meg sok millió példányban, s ez idő szerint 33 eszperantó levelező iskolában 400 000 hallgató ismerkedik a nyelvvel. A gazdag szépirodalmi könyvválaszték mellett most a tudományos-műszaki könyvek kiadása került előtérbe (2. ábra). Mind több tudós publikálja eredményeit eszperantó nyelven, és számos fiatal kutató vállalkozott eszperantó szakszótárak kidolgozására.

A kiutat a soknyelvűség bábéléből, a súlyos szakmai krízisből – vélik a kínaiak – az eszperantó nyelv jól előkészített, fokozatos bevezetése jelentheti. A fejlett országok tájékoztatástudományi szakirodalmá ugyanakkor, amikor leplezetlen nosztalgiával tekint a középkor és újkor hajnalán oly fontos szerepet betöltő "holt" latinra, mai információs korszakunkban már nem szentel kellő figyelmet a tudomány korszerű közvetítő eszközeként az eszperantónak. És itt talán érdemes az UNESCO és az ICSU kezdeményezte világméretű információs rendszerre, az UNISIST-re (World Information System for Science and Technology = tudományos és műszaki információs világszervező) hivatkozni, amelynek alapelve, hogy "a különféle nemzeti információs rendszerek egymáshoz kompatibilisan kapcsolható világméretű hálózatként működjenek, s ezáltal folyamatosan, hézagatlanul lássanak el információval minden országot, ideértve

2. ábra Tudományos-műszaki könyvek eszperantóul

az információkkal ma még rosszul ellátott fejlődő országokat is". Nos, legalábbis a nyelv vonatkozásában, a Nyugat kezdeményezte nemes cél felé a Kelet teszi meg a jelentős lépést.

/GÜOLJANG, S.: La Pekina Biblioteko marŝanta al moderneco.

ĜJICŬAN, L. – ĜAŬŜJANG, L.: Scienc-teknika kunlaboro en la tria mondo.

ŬENŜJAN, L.: Esperanto – scienco – biblioteko. = El Popola Ĉinio, 1988. 1. sz. p. 18– 19., 26– 28., 61– 62./

(Zoltán Imre)

A VINITI adatbázisaira alapozott információszolgáltatás tapasztalatai

A tudósok automatizált információellátása a Szovjet Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárában (Biblioteka po estestvennym naukam = BEN) létrehozott "Nauka" (Tudomány) rendszer alapján 1977-ben indult meg. A rendszerben 1978 óta R-1022 típusú számítógéppel dolgozzák fel a VINITI mágnesszalagos adatbázisait. Az információellátás kétfokozatú: az elsőben a tudósok megkapják a szekunder információt (témafigyelés), a másodikban a visszacsatolási (OMIKK-terminológiával: olvasószolgálati) kártyák fogadására és számítógépes feldolgozásra, illetve primer dokumentumrendelések kielégítésére kerül sor. A "Nauka" a VINITI-adatbázisok legnagyobb felhasználója a természettudományok területén: a megrendelők eddig több mint egymillió dokumentumot kaptak meg a számítógépes eredménylisták közvetítésével.

A BEN rendszeresen szervez szemináriumokat, ahol a szolgáltatások előnyeit és hibáit, a szolgáltatási rendszer fejlesztési irányait vitatják meg.

Az észrevételek és dicséretetek közül az alábbiak a leglényegesebbek.

Közismert, hogy a számítógépes adatbázis a forrásdokumentumoknál jóval később érkezik a BEN-be. Ezért a BEN nagy dokumentumállományában tudósok a profiljukba tartozó periodikus kiadványokból hamarabb tudnak tájékozódni a tudomány legújabb eredményeiről, mint a számítógépes információk alapján. Elvileg is úgy vélekednek, hogy még a nagyon operatív számítógépes információszolgáltatás sem helyettesítheti a szaklapok átnézését, miközben – ismerik el – az is tény, hogy az általuk hagyományosan kikeresett információk zömét később a számítógépes szolgálat ugyancsak produkálja. Ez a VINITI feldolgozási gyakorlatának teljességét, az ottani indexelés és tárgyszavazás jó minőségét és pontosságát igazolja.

A "Nauka" felhasználóinak nagyobb része úgy véli, hogy a rendszerből kb. félévenként kap igazi "kulcsinformációt" (azaz olyan dokumentumra való hivatkozást, amely például egy-egy folyamatban lévő kísérlet módosításához vagy akár leállításához vezet). Az sem ritkaság, hogy a rendszer egy nagyon fontos információforrásra vagy valamely, azonos